

INDONESIË EN WO II

0.0 Het eilandenrijk

- vijf zeer grote eilanden (tot 800 km lang), een aantal middelgrote (tot 500 km) en duizenden kleine eilanden. (totaal 1.919.440 km²)
- er worden 750 talen gesproken;
- van oudsher een grote Chinese bevolking (elite enerzijds; koelies in de tinmijnen anderzijds, onder aller-erbarmelijkste omstandigheden werkend en medische verwaarlozing; bij veel brandwonden door de hete ovens en primitief gereedschap)

0.1 Koloniale veroveringen

- ongeveer 1575 brandt heftige strijd los tussen Engeland, Portugal, Spanje, China en Holland om de Molukken (specerijen-aanplant) en Nederland wint: dankzij meer maar vooral wendbaardere schepen (onze ervaring met watertechnieken had ook de schepen beter gemaakt) - en door meer gebruik van geweld. Het verschaft Nederland de eerste Wereldhegemonie te zijn. Florin was toen in de wereld wat nu de dollar is. 1713 moest Nederland bij de Vrede van Utrecht dat overlaten aan Engeland.
- Molukse eilanden werden verplicht puur specerijen te verbouwen, het goud in die tijden. De bevolking restte niets dan in dienst van de kolonisator zijn brood te verdienen.
- Die "gordel van smaragd" bestond nog niet als "rijk". Holland veroverde eiland voor eiland, veelal koninkrijkes. Aanvankelijk door de eiland-elite te smeren en zo de buit binnen te halen. Lokale bevolking werkte als in slavenhouderij (Multatuli). Steeds vaker ging het met geweld gepaard, en vermoorden van de lokale koninkjes plus familie en hof-clan.
- 1894-1935 werd het geweld met name onder Van Heutz opgevoerd en het huidige Indonesië gevormd. Nog rond **1930** werden eilanden veroverd: veel doden door de ongelijkheid: speren tegenover kogels; elites afgeslacht. Doorgaans verloor ongeveer helft van de bevolking haar leven.

A WO II en Indonesië zijn voor Nederland een gekoppelde geschiedenis:

- Nederlanders in Indonesië geïnterneerd in Jappen-kampen
Deel van de stad Djakarta werd een kamp. Die stad ligt in een moeras, dus ongelooflijke vochtige hitte in de zomer. Zwaar afgezet en bewaakt uiteraard. Bijvoorbeeld de religieuzen samengebracht in één grote villa. Eén kamer per congregatie. Onze zusters leefden en sliepen met 25 samen in één grote kamer. Eten was schaars en vies en stonk, en zonder voeding. (Na de oorlog gingen andere zusters het werk overnemen).
- Indonesiërs gebruikten WOII om onafhankelijkheid te proclameren
17 augustus 1945 proclameerde Soekarno de onafhankelijkheid, na de Japanse capitulatie
- Internationale gemeenschap steunde Indonesiërs vanaf 1945
Verenigde Staten en Groot-Brittannië menen dat Nederland Indonesië moet loslaten. De Tweede "Politionele Acties" beginnen 18 december 1948 en duren tot 5 januari. Idee was, het Kerstreces van de VN te gebruiken om snel de opstand neer te slaan. Veel geweld, maar mislukt.
- Politieke hoofdaandacht in Nederland ging naar de koloniale strijd
Er was weinig politieke speelruimte direct na de oorlog, die ging dus naar het behoud van Indonesië en niet naar de opvang van de vele beschadigde groepen.
- Het georganiseerde Nederlandse verzet tegen de nazi's kwam door de Indonesië-oorlog in een andere positie. CPN was enige partij die tegen stemde.
Juist vanuit het verzet kwam de grootste weerstand tegen de Indonesiëoorlog. Vanuit de CPN kwamen de meeste Indonesiëweigeraars. De CPN, 1945 de grote held, werd als landverrader neergezet en anti-communisme werd de basisideologie in Nederland.

B Nog steeds lijdensgeschiedenis voor zeer uiteenlopende groepen binnen Nederland:

- **Molukse gemeenschap:**

In 1949 werd hen beloofd door Nederland dat de Molukken een zelfstandige staat zouden worden. 1977 zaten nog steeds veel families in opvangkampen zoals Vught, wachtend op terugkeer naar hun Molukken.

- **KNIL-soldaten en nazaten**

Ze kregen geen soldij, geen oorlogspensioen als gewonden. Werden weggezet als een variatie van NSB-ers (vochten mee met de vijand Nederland); hoe Molukkers in die positie kwamen werd nooit verteld. (In PROVO-kringen haalde men de neus voor hen op!)

- **Veteranen**

ALS er publiek debat dreigde over Indonesië, werden de veteranen naar voren geschoven als leidende groep die gespaard diende te worden. Alsof ZIJ de oorlog hadden gewild ipv de politiek. Tegelijk werden ze in de diversiteit van ellende alleen gelaten, ook financieel bij arbeidsongeschiktheid door trauma. Geen ruimte voor vragen als: "was dát nou het verlies van mijn zoon waard?" "Ben ik gehandicapt voor achteraf een slechte zaak!" etc.

- **Dienstweigeraars**

De dienstweigeraars werden weliswaar erkend, maar geminacht: wie zou ons van Hitler hebben bevrijd? Ze moesten 4 jaar vervangend werk doen: in kamp Vledder op de Drentse heide voor ontginningswerk.

- **Indonesiëweigeraars**

Hun collectieve motief: "We gaan niet in Indonesië doen wat de moffen hier deden!" Ze werden door psychiaters tot zwakkelingen verklaard. Werden door krijgsraden tot zes jaar gevangenis veroordeeld, net als de NSB-ers. Kwamen in dezelfde gevangenissen terecht. De NSB-ers kregen op 2/3 van de tijd strafvermindering en kwamen vrij, de Indonesië-weigeraars moesten de hele straf uitzitten. Konden nooit meer in de Publieke sector werk vinden (onderwijs, ziekenzorg, openbaar vervoer etc.)

C 'Gecomponeerde dodenherdenkingen' boden weinig ruimten

Opgemerkt wordt in de literatuur, dat al heel snel de politiek voortouw neemt in het duiden van het herdenken op 4 en 5 mei. Onderzoek zou moeten uitwijzen in welke mate dat een belang was vanwege de "politieacties" in Indonesië en Nederlands volk mee krijgen in die oorlog. De ideologie werd dat ongeveer heel Nederland in verzet was. Koningin Beatrix gaf daar een eerste formele commentaar op. Het feitelijke georganiseerd verzet werd een marginale groep (anti-fascisten en Auschwits-comité etc). De CPN, kern van het verzet, die in 1945 als held werd gevierd, werd vanaf 1946 verguisd, en het felle anti-communisme in Nederland stamt uit die geschiedenis. 'Stommiteiten' van de Sovjets leverden voortdurende legitimaties.

D Oplaaierende discussies en politiek misbruik van veteranen

- **1947**

er duiken berichten op over excessief geweld; de politici houden het buiten de publiciteit; discussie over schending van oorlogsrecht zou steun van de bevolking afbreken. Het leidde tot verkeerde maatregelen, waardoor Nederlandse soldaten soms meer gevaar liepen.

- **1950. en zo voort**

Telkens kleine pogingen om het geweld ter sprake te brengen worden meteen gesmoord, en blijven in kleine kring bekend. Organisatie van Veteranen heeft hierin ook een rol.

- **1969**

Hueting bekent publiekelijk welke gruwelijkheden hij heeft begaan, hij wordt als verrader gebrandmerkt, de regering belooft een onderzoek en de discussie verstomt.

- **1977 Bijlen treinkaping**

Nederland wordt opgeschrikt door de treinkaping bij Bijlen - in die omgeving woonde een grote Molukse gemeenschap nog steeds in tijdelijke woningen. Ze eisten onafhankelijkheid van de Molukken. Erkend werd, dat Nederland die belofte nooit had moeten geven. Dan begint eindelijk een traject om hen definitieve woonruimten te geven, en te laten integreren in de Nederlandse samenleving.

- **1984**

verschijnt een historisch onderzoek over de Celebes-affaire 1946-1947. Het wordt afgedaan als incident of als leugen.

- **1987**

Lou de Jong komt met een onderzoek over het Indonesische oorlogsgebeuren, waarin een hard oordeel over het Nederlandse optreden. Hij wordt aangevallen en verplicht de publicatie in te trekken en te herschrijven.

- **1994**

Naar aanleiding van Poncke Prinsen ontstaat een publieke discussie. Hij was soldaat, deserterde en sloot zich bij het Indonesische verzet aan. Leeft in Indonesië, wilde nog eens

Nederland bezoeken. De politiek hield weer af, maar sindsdien komt de discussie telkens boven.

- **1995**

Er is een hardnekkig gerucht dat koningin Beatrix bij haar bezoek excuses wil aanbieden maar Wim Kok steunde dat niet.

- **2005**

Prins Willem Alexander bij 400 jaar betrekking Nederland-Japan: "Wij herdenken ook... omdat het ons inzicht biedt in de huidige situatie... niet de donkere badzijden vergeten..."
Minister Bot, zelf een Indonesische achtergrond, verklaart als Minister van Buitenlandse Zaken bij de augustusherdenking "dat Nederland indertijd aan de verkeerde kant van de geschiedenis stond." De dag zelf vertrok hij naar Indonesië, om op 17 augustus daar het volk uit te leggen dat zijn aanwezigheid op die datum een morele en politieke aanvaarding van die datum is.

2007: er komen commentaren op de Nederlandse geschiedschrijving (de canon)

11 december 2007:

Motie Van Velzen (SP) aan de Tweede Kamercommissie BZ, en aan de minister: Laat zien dat Nederland een rechtsstaat is. Zonder erkenning kan er geen verzoening zijn... En verzoek te erkennen, dat de Indonesiëweigeraars 'dus niet aan de verkeerde kant van de geschiedenis stonden.'

Antwoord van minister Verhagen: '... er was 1995 vastgesteld dat vervolging van de misdrijven rond Rawagede niet meer mogelijk was; daarom geen nader onderzoek. (kamerstuk 1190, vergaderjaar 1994-1995)... De uitspraken van mijn voorganger in 2005 hadden betrekking op politieke keuzes...

13 februari 2008, Tweede Kamer 53e vergadering... wederom van Velzen die vraagt... waarom eerherstel voor Indonesiëweigeraars...

Verhagen antwoordt: "...ik heb aangegeven dat er verschil is tussen dienstweigeraars en deserteurs... De twee moties Van Velzen (26094, nr 60 en nr 61) worden aangenomen door de fracties van SP, GroeLinks, D66 en PvdA, door de anderen verworpen en daarmee verworpen.

De Indonesiëweigeraars worden dus als deserteurs weggezet! Er volgde geen debat waarin dat werd rechtgezet. (YHS)

E "Doofpotcultuur" of geopolitiek en politiek 'marchanderen'

- **Er was geen eiser.** Stef Scagliola meent na grondig onderzoek, dat "doofpot" niet de lading dekt van het politieke ontkenkende gedrag. Duitsland moest zijn schuld erkennen omdat het buurland is, en begon pas echt vanaf Willie Brandt. De DDR bracht de feitelijke kennis over de schuld mee bij de overname door de BRD in 1990.

Indonesië als eiser was ver weg. (Idem met de kennis over de slavenhouderij. Sinds er een stevige Surinaamse gemeenschap in Nederland is, is er geen ontkomen meer aan. Caribische eilanden zijn wel Nederlands tot op heden, maar toch ver weg. Surinaamse accenten overheersen dus in het herdenken.... YHS)

- **politiek afhouden van verantwoordelijkheid**, veteranen voorschuiven.

Nog steeds neigt politiek Nederland ertoe, naar de veteranen te kijken als de discussie opkomt. Alsof het niet een politiek besluit is oorlog te voeren. Tenslotte wil Nederland graag als democratie te boek staan: er was geen militaire coup...

F Geweld waarvan getuigd werd

- **getuigenis van enkele zuster**: "Op een dag kwam er een soldaat bij ons binnenlopen, hij had ons horen praten. Op zijn arm had hij een nummer getatoeëerd van een concentratiekamp. Hij was door de Russen bevrijd. Terug in Nederland moest hij in dienst. We vertelden dat er wel eens geschoten werd, en hij zei dat het geen probleem meer zou geven. Ze hebben de hele kampong tegenover ons afgebrand."

- **Rawagede**

9 december 1946 richten Nederlandse soldaten een bloedbad aan in het Indonesische dorp Rawagede (boven Jakarta). 431 mannen, vanaf 14 jaar, worden standrechtelijk neergeschoten. (*radioprogr. Andere tijden, 9 dec. 2007*)

- **een veteraan in 2023**

“Een Indonesische man viel van de helling, klampte zich vast aan de rots. De luit zei tegen me: “Schiet hem dood, anders moet het Rode Kruis hem gaan redden, te veel gedoe.” Ik weigerde; beval hij een ander, die deed het. Ik was te laf om tegen de luitenant te zeggen dat hij een klootzak was.”

G Alle groeperingen vanuit “Indonesië” werden alleen gelaten door ontkenning.nl (alleen Birma-spoorweg kreeg enige aandacht)

- **overlevenden van de Jappenkampen**

Eenmaal in Nederland, kreeg hun leed geen plek in de publieke ruimte, die concentreerde op 4-5 mei. Zusters vertelden, dat medezusters tegen hen zeiden: “Niet zeuren, wij hadden het ook moeilijk!” Bestuur van onze congregatie had 1945 wel weet ervan: een brief ging uit naar de familieleden van deze teruggekeerde zusters, waarin de ellende werd gemeld die ze geleefd hadden. En allen bleven in Nederland. Aan de gemeenschap werd ook verteld wat de Jappenkampen betekend hadden, maar eenmalig zo’n verhaal, dat hecht niet. Alleen wat herhaald wordt kan tot publieke geheugen worden. In de gemeenschap leefden deze zusters hun ellende eenzaam.

- **troostmeisjes**

De vele vrouwen die in de Jappenkampen door de soldaten werden misbruikt, kregen geen aparte opvang nadien. Er was geen besef hoe beschadigend seksueel misbruik is. Vrouwen hebben mannen seksueel te dienen, was toch nog het adagium. Weliswaar werd het zonde gevonden, de beschadiging was niet in beeld (evenmin in huwelijken). De slachtoffers zelf verliezen zich in particuliere schaamte.

- schandelijk marchanderen rond **oorlogspensioenen**, en rond WAO-erkenning van overlevenden van kampen (en Indonesische slachtoffers...)

H Nederland zeer passief in opvang kamp-gevangenen

- **Joods getuigenis: bestuurslid van het Auschwitzcomité** (Mirjam Ohringer):

Ik liep een keer op het Waterlooplein, stopte er een bus, er kwamen wandelende lijken uit en die moesten gewoon maar zien waar ze heen gingen. Er was niemand die hen op haalde, opving.

- **Joodse ervaringen:** Met regelmaat kwam een joods overlevende bij haar/zijn oude huis aan. Daar woonden inmiddels andere Nederlanders, die zo ongeveer vroegen: “wat kom je doen?”

- **ophalen uit de kampen**

Nederland behoorde tot de laatste landen die groepen overlevenden vanuit de kampen terughaalden naar Nederland. Zo getuigde ook mijn oom over Dachau (via een anekdotisch verhaal.

- **Tentoonstellingsruimte Ravensbrück.**

1987 heeft de organisatie “Vrouwen van Ravensbrück” in een van de cellen te Ravensbrück een eigen Nederlandse tentoonstelling neergezet. Een van de laatste landen die dat deden. Het gebeurde zonder medewerking van de staat.

J Oorzaken van die “passiviteit” 1945vv

- **de volle aandacht naar het behoud van de kolonie** (“binnenlandse oorlog” aldus Rutte)
De opstandige Indonesiërs terugfluiten, behoud van de kolonie, was plotseling prioriteit.

- **Nederland overmatig zwaar beschadigd, veel opbouwwerk**

Nederland had tussen andere bezette landen relatief veel oorlogsschade: enkele zwaar gebombardeerde steden: Rotterdam, Arnhem, Nijmegen; zware gevechten langs de grote rivieren. EN door de ligging aan zee: bommenwerpers die naar Engeland terugkeerden van hun missie boven Duitsland, lieten de laatste bommen vallen aan de kust van Nederland om gewicht kwijt te zijn.

- **guerrilla-oorlog**

Het was geen oorlog tussen twee staten met een regulier leger. Het was een oorlog tussen een leger en verzetsgroepen. De militaire middelen zijn dan nogal verschillend, en dat werkt escalerend voor geweld. Daarbij is standaard de militaire zijde overbiedend.

- kennis over geweld tegen Indonesië zou niet helpen bij oorlogvoeren (‘vredesmissies’) nu

Het massale en excessieve geweld werd ook lang na de onafhankelijkheid voortdurend ontkend. Kennis bij het publiek over de grofheid van het Nederlands militair optreden zou animo voor actuele oorlogen verminderen.

- **Politieke strijd vanaf de bevrijding tussen de “Vught-groep”**, de terugkeerders uit Londen en het Nederlandse verzet werkte verlamdend in intern beleid.

Soekarno

Was communist en bouwde een eigen soort socialisme op. Ontwikkelde het Bahasa Indonesia en verplichtte de hele bevolking om dat te leren. Volgens onze zusters een van zijn grootste daden, die hem geliefd maakte. Tot 1940 onderwezen onze zusters in het Nederlands, vanaf 1946 in het Bahasa. Ze moesten ook de Indonesische nationaliteit aannemen. Het volk noemde hem Bapa.

Soeharto

Greep 1966 in een bloedige strijd de macht. Tienduizenden communisten werden vermoord, en hij zette een ware dictatuur in gang. (informatie zusters van De Voorzienigheid)

Herstelbetalingen???

juni 2023: Goos Blok, Heemstede, zeer bewust veteraan (ging 2013 naar Indonesië en bood in de dorpen waar hij al soldaat was geweest, openlijk zijn excuses aan). Hij meldde me dat Soekarno herstelbetalingen aan Nederland deed, totdat hij opeens dacht: “Herstelbetalingen? Hoezo?” en ermee stopte. Dit lijkt me nog wel een onderzoek waard....

BRONNEN:

2007 met 5 zusters van “De Voorzienigheid” 11 gesprekken gevoerd, deels gezamenlijk en deels apart. 2 van hen waren werkzaam in Indonesië voor de oorlog, 3 van hen na de oorlog. (allen door het Jappenkamp te verzwakt en geschonden om te kunnen terugzenden)

2006-2007 vier interviews met Indonesiëweigeraars (via Kerk en Vrede)

Getuigenissen van antifascisten, en van overlevenden van Ravensbrück en Dachau)

literatuur:

- Last van de oorlog. door Stef Scagliola, uitg. Balans 2002
- De Indonesiëweigeraars, Kees Bals en Martin Gerritsen, Antimilitaristische uitg. 1989
- De Meelstreep. Martin Bassenbroek, uitgeverij Bert Bakker. 2001
(een formeel onderzoek over de terugkeer en opvang na de Tweede wereldoorlog)
- Mensenheugenis. Hinke Oiersma (red.). uitg. bert Bakker. 2001
(getuigenissen van de terugkeer en opvang na WO II)
- Rijk blijven. Martien van Winden, uitg. Balans 2000
- Het zijn net mensen. Joris Luyendijk 2006
- Handelingen Tweede Kamer, 53e vergadering, woensdag 13 februari 2008
- Roofstaat (compact) Ewald Vanvugt. Nijgh & Van Ditmar/Top Notch. 5de druk 2020
(De zeven grofste misdaden van Nederland overzee)

Advies voor internetgebruik:

onder “Celebes-affaire”, “Hueting” , “Westerling” ea zijn meer gegevens te vinden.

Bijzonderheden:

n.b. Het argument tegen dienstweigeraars: “Wie zou ons van Hitler hebben bevrijd?”, is historisch onjuist. 1918 werd Duitsland verplicht ontwapend, met de belofte dat alle landen minder zouden bewapenen. Een Internationale Ontwapeningsconferentie (1923-1933) kwam zesmaal samen. Uiteindelijk gingen alle landen akkoord behalve Frankrijk: had zijn bewapening nodig om de koloniën te behouden. 1933 deed Engeland een laatste poging om Frankrijk mee te krijgen. Dat hield poot stijf. Toen moest men Duitsland gaan toestaan te herbewapenen! 1933!

(Bron: Keesings Historisch Archief 1918-1934)

n.b. “De Meelstreep”, 2001, was een formeel onderzoek naar de slordige wijze waarop Nederland was omgegaan met overlevenden van concentratiekampen en hun verzoeken om oorlogspensioenen. Er werden psychiaters ingehuurd om zoveel mogelijk te kunnen ontkennen dat er samenhang was tussen arbeidsongeschiktheid en kampervaringen. Premier Kok beloofde er werk van te gaan maken, maar de regering moest korte tijd later vanwege “Srebreniza” aftreden. Daarmee viel de aandacht wederom weg van deze door WO II beschadigde en door Nederland verwaarloosde groep.